

Gheorghe SBĂRNĂ

Ioan OPRÎȘ

coordonatori

ROMÂNIA ÎN ANUL 1920
Eforturi pentru consolidarea statală

- culegere de Studii -

CETATEA DE SCAUN
EDITURA

CUVÂNT – ÎNAINTE.....	7
POLITICIENII ROMÂNI ȘI TRATATUL DE LA TRIANON, Ioan SCURTU.....	10
1920. CRONICA UNOR PERTRACTĂRI DIPLOMATICE EȘUATE ÎNTRE UNGARIA ȘI ROMÂNIA ÎN PERIOADA PRE- ȘI POST-TRIANON, Mihai MILCA.....	29
ROMÂNIA ȘI SISTEMUL DE TRATATE DE LA VERSAILLES, Alexandru GHIȘA.....	48
MARTIE 1920. ÎNCHEIEREA CAMPANIEI ARMATEI ROMÂNE ÎN UNGARIA, Ion GIURCĂ.....	70
RATIFICAREA TRATATELOR DE PACE DE LA PARIS DIN 1919 -1920 ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI ÎNTREGITE, Gheorghe SBĂRNĂ.....	99
ROMÂNIA PE SCENA POLITICĂ INTERNAȚIONALĂ ÎN PRIMII ANI AI EPOCII POST VERSAILLES: ÎNTRE IDEALISM WILSONIAN ȘI REALISM GEOPOLITIC, Constantin HLIHOR.....	114
MASS-MEDIA MAGHIARĂ, DIN SPAȚIUL CENTRAL EUROPEAN, PRIVIND PROBLEMATICA TRATATULUI DE LA TRIANON (4 IUNIE 1920), Ioan LĂCĂTUȘU, Vasile STANCU.....	140
ALEXANDRU LAPEDATU – DEMERSURI CULTURALE PENTRU INTEGRAREA NAȚIONALĂ ARMONIOASĂ, Ioan OPRÎȘ.....	162
MĂRTURII CONTEMPORANE PRIVIND DOBROGEA ANILOR 1919-1920, Stoica LASCU.....	174
DE LA SOCIAL-DEMOCRAȚIE LA COMUNISM ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC (1918-1920), Alin SPÂNU.....	271

LEGIUNEA ROMÂNĂ DIN SIBERIA. MEMORIILE SUBLOCOTENENTULUI IOAN ȘAIU, Ioana RUSTOIU.....	281
ALBINA OSTERMAN – PERSONALITATE REMARCANTĂ A COLECȚIONISMULUI ÎN BASARABIA, Mihai DOHOT.....	335
NECESITĂȚI OBIECTIVE ALE ISTORIEI: IDENTITATEA ȘI UNITATEA NAȚIONALĂ, Corneliu-Mihail LUNGU.....	353
ALEGEREA MITROPOLITULUI ARDEALULUI ÎN 1920. MEMORIUL MITROPOLITUL PRIMAT MIRON CRISTEA CĂTRE REGELE FERDINAND I AL ROMÂNIEI, Narcis Dorin ION.....	365

POLITICIENII ROMÂNI ȘI TRATATUL DE LA TRIANON

Trei studii de caz

Ioan SCURTU

Tratatul de la Trianon, semnat la 4 iunie 1920 de Ungaria pe de o parte și 22 de state Aliate și Asociate pe de cealaltă parte, aborda o multitudine de probleme, de la cele privind fruntariile Ungariei, la clauze politice europene, clauze militare, navale și aeriene, prizonieri de război și morminte, reparații, organizarea muncii etc. etc.

Aplicarea tratatului a depins nu numai de guvernele maghiare, ci și de acțiunea statelor interesate, de capacitatea lor de a-și promova propriile interese. Din acest punct de vedere politicienii români s-au dovedit ineficienți, iar unii au acționat împotriva intereselor poporului român. Vom prezenta trei „studii de caz”, care demonstrează această realitate.

1. Dezarmarea Ungariei¹

Un număr important de articole din Tratatul de la Trianon se referă la dezarmarea Ungariei, reducerea numărului de militari la 30 000, distrugerea armamentului, desființarea producției de război, interzicerea de a cumpăra materiale de luptă etc.

Ca parte semnatară a Tratatului, ca vecin amenințat de politica revizionistă, România ar fi trebuit să fie foarte preocupată de îndeplinirea prevederilor respective.

Guvernul Ungariei a ocolit aceste prevederi, recurgând la organizarea unor formațiuni militare de „voluntari”, a unor „gărzi” care se instruiau cu armament de război, la achiziționarea (clandestină) de armament din Italia etc.

¹ Vezi: Ion Calafeteanu, *Revizionismul ungar și România*, București, Editura Enciclopedică, 1995; Gheorghe Zaharia și Constantin Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul internațional interbelic. 1919 - 1939*, București, Editura Militară, 1980.

România cunoștea această realitate și împreună cu Cehoslovacia și Iugoslavia a protestat la Societatea Națiunilor, care trebuia să asigure respectarea tratatelor internaționale. Comisia Militară Interaliată de Control, înființată pe baza Tratatului de la Trianon, a întocmit mai multe rapoarte, dar Consiliul Societății Națiunilor nu a făcut decât să-și exprime „regretul” pentru asemenea „incidente”.

Constatând că Franța și Marea Britanie au îngăduit Germaniei să încalce Tratatul de la Versailles, Ungaria a pornit pe aceeași cale: în 1935 a instituit serviciu militar obligatoriu de doi ani pentru bărbații de la 18 la 50 de ani, iar în 1938 a anunțat programul de înarmare pe cinci ani și producerea de tancuri sub licență elvețiană.

Deși politica de concesii - în privința respectării tratatelor de pace - era promovată de guvernele de la Paris și Londra, precum și de Societatea Națiunilor, România a rămas consecventă orientării stabilită în primul deceniu interbelic și a evitat să dezvolte relațiile cu Germania.

În ianuarie 1935, conferința anglo-franco-italiană, desfășurată la Stresa, a recomandat Micii Înțelegeri să rezolve prin negocieri directe cu Ungaria problema înarmării acesteia. Dând curs sugestiei primite, România, Cehoslovacia și Iugoslavia au luat inițiativa de a propune Ungariei, în ianuarie 1937, începerea de negocieri privind dreptul acesteia la înarmare. Se cerea, în schimb, ca guvernul de la Budapesta să-și asume obligația de neagresiune față de statele din Mica Înțelegere.

Această propunere dovedea un bizar complex de inferioritate din partea liderilor Micii Înțelegeri. Cele trei state aveau împreună o suprafață de circa 683 000 km pătrați și o populație de 50 milioane de locuitori, în timp ce Ungaria avea o suprafață de 93 000 km pătrați și 9 milioane de locuitori. O explicație poate fi eficacitatea propagandei externe maghiare și capacitatea liderilor de la Budapesta de a se asocia cu marile puteri, aflate în plină ofensivă - Germania și Italia.

Guvernul Ungariei nu a dat curs propunerii primite și a venit cu o variantă proprie: necesitatea de a trata cu fiecare stat în parte; un angajament similar de neagresiune din partea celor trei; minoritatea maghiară se va bucura de un „regim special”. În fond, Budapesta urmărea - la sugestia Berlinului (Hitler îi spusese lui Horthy în august 1936 că Germania urma să atace Cehoslovacia, iar Ungaria va avea beneficii teritoriale) un moment propice propriilor planuri.

Simțind „aerul tare” care venea dinspre Berlin, ministrul de externe al Cehoslovaciei declara la 22 februarie 1938: „Ar fi bine să ajungem cât mai curând la o înțelegere cu Ungaria, care ar deveni aliata noastră naturală”. Diplomatul respectiv dădea dovadă de o naivitate greu de înțeles, știut fiind că Ungaria își făcuse din revizuirea Tratatului de la Trianon esența politicii sale externe. Acest punct de vedere a fost însușit de Consiliul Permanent al Micii Înțelegeri în ședința din 4 - 5 mai 1938, care a decis continuarea tratativelor cu Ungaria pentru stabilirea unei atmosfere de „înțelegere și încredere în bazinul dunărean”².

Într-adevăr, negocierile au continuat, finalizându-se cu un comunicat publicat în ziua de 23 august 1938, simultan la Bled și Budapesta. Comunicatul avea următorul conținut:

„Negocierile în curs de anul trecut între Ungaria de o parte, și România, Iugoslavia și Cehoslovacia pe de altă parte, inspirate de dorința comună de a netezi terenul de elementele ce ar putea împiedica dezvoltarea raporturilor de bună vecinătate între Ungaria și aceste trei state, au permis să se realizeze acorduri preliminare.

Aceste acorduri comportă recunoașterea din partea celor trei state a egalității de drepturi pentru Ungaria, în materie de înarmări, și renunțarea reciprocă la orice recurgere la forță între Ungaria și statele în chestiune.

În cursul negocierilor care au precedat realizarea acestor acorduri, toate celelalte chestiuni, a căror soluție ar putea influența în mod favorabil raporturile dintre statele dunărene au făcut de asemenea obiectul unui examen aprofundat și binevoitor.

S-au prevăzut și declarații care să precizeze atitudinea statelor sus menționate în ce privește aceste chestiuni, dar ele nu au putut fi fixate în forma lor definitivă.

Se speră că atunci când aceste dificultăți vor fi înlăturate, negocierile privitoare la aceste chestiuni vor fi duse la bun sfârșit și că, odată acordurile realizate, declarații în chestiune vor fi publicate simultan”³.

Dincolo de formulările „diplomatice” din acest text, o concluzie se impune: Ungaria nu s-a conformat prevederilor din Tratatul de la Trianon privind dezarmarea sa, iar România, Cehoslovacia și Iugoslavia au acceptat

² „Timpul” din 7 mai 1938

³ Ioan Scurtu, *România și Marile Puteri (1933 - 1940). Documente*, București, Editura Fundației România de Măine, 2000, pp. 83 - 84

această situație. Mai mult decât atât, au propus Ungariei să semneze un acord prin care se recunoștea „dreptul” acesteia la înarmare.

Realismul și „inteligenta” acestei politici s-a văzut în anii următori, când victime ale revizionismului maghiar au devenit, succesiv, Cehoslovacia (noiembrie 1938), România (august 1940) și Iugoslavia (aprilie 1941).

2. Restituirea bunurilor Fundației Gojdu

Tratatul de la Trianon prevedea la art. 249: „Guvernul ungar va reintegra fără întârziere pe supușii (ressortissants) fostului regat al Ungariei în posesiunea bunurilor, drepturilor și intereselor lor situate pe teritoriul ungar”. Se făcea precizarea: „Legatele, donațiunile, bursele, **fundațiunile de orice fel** (subl. ns -IS), înființate sau create în fostul regat al Ungariei și destinate supușilor (ressortissants) acestuia, vor fi puse de Ungaria, întrucât acestea se găsesc pe teritoriul său, la dispozițiunea Puterii Aliate sau Asociate ai cărei supuși (ressortissants) sunt acum zisele persoane”.

Fundația Gojdu s-a constituit pe baza testamentului din 6 noiembrie 1869 semnat de Emanoil Gojdu, unul dintre cei mai bogați români (aromâni) din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Testamentul prevedea că, pentru administrarea acestei fundații, erau împuterniciți mitropolitul și arhiepiscopul oriental ortodox român, toți episcopii orientali ortodocși din Transilvania și Ungaria, precum și trei bărbați laici, cunoscuți pentru autoritatea lor⁴.

Timp de 48 de ani, Fundația Gojdu a acordat 4 455 burse de studiu și 928 ajutoare tinerilor români ortodocși din Transilvania și Ungaria, mulți dintre aceștia devenind personalități marcante ale științei și culturii românești și chiar universale: Traian Vuia, Victor Babeș, Octavian Goga, Aron Cotruș etc. etc.

În 1917, Fundația Gojdu era un complex arhitectonic aflat în centrul Budapestei, compus din opt edificii a câte patru nivele, șapte dintre ele situate în lanț continuu, legate printr-un lung pasaj. La acestea se adăugau importante sume de bani, 2 306 acțiuni diverse, titluri de împrumuturi și acțiuni depozitate în două bănci din Budapesta, precum și obiecte de valoare. Estimările din 1917 indicau că valoarea patrimoniului Gojdu se ridica la 8 milioane coroane⁵.

⁴ Vezi, pe larg, Maria Beréndyi, *Viața și activitatea lui Emanoil Gojdu (1802 - 1870)*, Giula, 2008

⁵ <http://ro.wikipedia.org/Wiki/Fundatia-Gojdu>

Pentru obținerea bunurilor acestei fundații - în conformitate cu tratatul din 4 iunie 1920 - România a propus Ungariei negocieri bilaterale. Tratatul a început în 1923, dar partea maghiară a adoptat tactica tergiversării.

În 1929 - 1930, Nicolae Titulescu a reușit să introducă problema Fundației Gojdu în pachetul privind optanții unguri judecat de Curtea Permanentă de Justiție de la Haga. Pe această bază a fost semnat Acordul de la Paris, prin care s-a stabilit ca cele două părți să negocieze „rezolvarea definitivă a afacerii Gojdu”. Guvernul Ungariei se obliga ca, până cel târziu 1 iunie 1930, să înceapă tratative cu partea română.

Discuțiile s-au desfășurat cu întârziere, în mai 1932, dar s-au blocat după numai o zi, datorită faptului că delegația maghiară a refuzat să accepte ca bază de negociere prevederile Tratatului de la Trianon.

Tratatul a fost reluat în 1935 la Budapesta, dar abia la 27 octombrie 1937 s-a realizat un acord, semnat la București. Prin acest document, statul ungar recunoștea dreptul de proprietate al statului român asupra bunurilor Fundației Gojdu și se angaja să predea României, în termen de 30 de zile după ratificare, întregul patrimoniu al acesteia, care se găsea la Budapesta, cu toate drepturile și obligațiile aferente. După realizarea acestor prevederi, Fundația Gojdu înceta să mai existe ca fundație pe teritoriul Ungariei.

Acordul (învoiala) a fost ratificat prin jurnalul Consiliului de Miniștri al României din 13 ianuarie 1938, promulgat de regele Carol al II-lea în ziua de 5 februarie 1938. La rândul său, guvernul Ungariei, urmând tactica tergiversării, l-a ratificat în aprilie 1940. La 20 iunie 1940 a avut loc schimbul instrumentelor de ratificare, intrând astfel în vigoare la 20 de ani după semnarea Tratatului de la Trianon.

Acordul nu s-a aplicat, întrucât a intervenit dictatul de la Viena din 30 august 1940, prin care Ungaria a obținut partea de nord - est a Transilvaniei, act ce a condus la deteriorarea gravă a relațiilor dintre cele două state.

După cel de-al Doilea Război Mondial, Ungaria și România au fost ocupate de armata sovietică. În ambele state a avut loc naționalizarea întreprinderilor și instituțiilor „burgheze”. În acest spirit, guvernul ungar a naționalizat Fundația Gojdu în anul 1952, iar Bucureștiul nu a avut nici o reacție. În 1953, cele două state au renunțat reciproc la revendicările

anterioare. În acei ani, atât România, cât și Ungaria erau ocupate de sovietici, astfel că deciziile erau dictate de la Moscova.

Timp de peste patru decenii problema Fundației Gojdu a fost evitată de conducerea României. Abia la 30 septembrie 1996, un grup de înalți prelați și profesori universitari din Mitropolia Ardealului au reînființat Fundația Gojdu. În conformitate cu testamentul lui Emanoil Gojdu, administrarea acesteia a fost încredințată mitropolitului Antonie Plămădeală, arhiepiscopului Bartolomeu Anania și mitropolitului Nicolae Corneanu.

În 1998 s-a constituit un Grup de Inițiativă, format din reprezentanți ai partidelor politice și ai unor structuri guvernamentale care, împreună cu Fundația Gojdu, a reluat demersurile pe lângă oficialitățile de a Budapesta.

Ministerul de Externe al Ungariei a răspuns că acordurile juridice în vigoare între cele două state nu asigurau baza juridică pentru ca România să pretindă bunurile Fundației Gojdu din Budapesta. A invocat actele din 1952 și 1953, care - opinia guvernului ungar - au tranșat definitiv problema Fundației Gojdu. La rândul său, partea română a cerut aplicarea acordului din 1937, ratificat de cele două guverne, reprezentând state suverane ⁶.

Au urmat negocierile pentru încheierea unui tratat „de bază” între cele două țări, așa cum cerea Uniunea Europeană. Reprezentanții Ungariei s-au dovedit intransigenți, astfel că în „Tratatul de înțelegere, cooperare și bună vecinătate dintre Republica Ungară și România”, semnat la 16 septembrie 1996, nu se face nici o referire la Fundația Gojdu.

Profitând de această situație, guvernul Ungariei a procedat la trecerea bunurilor acestei Fundații în gestiunea Sectorului (arondismentului) VII al Budapestei, pe care acesta le-a scos la licitație.

În decembrie 1999, Fundația Gojdu cu sediul la Sibiu a dat în judecată Primăria Sectorului VII din Budapesta, solicitând anularea licitației și desființarea actelor administrative emise de autoritățile comuniste în 1952.

Guvernul României nu numai că nu a sprijinit Fundația, dar se simțea incomodat de atitudinea acesteia, deoarece „afecta relațiile de prietenie” dintre România și Ungaria, fapt ce nu era privit cu ochi buni la Bruxelles.

Pentru a încheie „problema”, Ministerul Afacerilor Externe a venit cu o inițiativă originală, propunând oficialităților de la Budapesta înființarea

⁶ Vezi, pe larg, Maria Berényi, *Moștenirea Gojdu în oglinda presei române și maghiare (1995 - 2005)*, Budapesta - București, 2005

unui Institut al Parteneriatului Strategic Româno-Ungar și a unei burse „Emamuil Gojdu”.

Negocierile s-au desfășurat la Budapesta la nivel de guverne, fără participarea conducerii Fundației Gojdu și fără a se ține seama de poziția exprimată public de aceasta. Propunerea românească a fost acceptată în principiu, astfel că au avut loc negocieri pentru redactarea acordului româno-maghiar.

În cadrul ședinței comune a celor două guverne, ale României și Ungariei, desfășurată în ziua de 20 octombrie 2005 în București, a fost semnat *Acordul pentru înființarea Fundației Publice Româno-Ungare „Gojdu”*. Din partea României documentul a fost iscălit de ministrul de externe Mihai Răzvan Ungureanu. Prin acest „acord”, se crea o altă fundație, care păstra în titlu numele lui Gojdu, dar care urma să fie finanțată în comun de guvernul român și de guvernul maghiar.

Mulțumit de rezultatul la care s-a ajuns, parlamentul Ungariei a validat imediat acest acord.

Guvernul României l-a aprobat printr-o ordonanță de urgență, pe care a trimis-o la începutul lunii noiembrie 2005 parlamentului spre aprobare. În expunerea de motive, semnată de primul ministru Călin Popescu Tăriceanu, se aprecia că prin acel acord erau „armonizate prevederile testamentare ale marelui mecena Emanuil Gojdu cu realitatea contemporană și cu dorința împărtășită a celor două guverne ca demersul să fie unul comun similar reconcilierii franco-germane”⁷.

În fapt, guvernul român renunța la aplicarea articolului 249 din Tratatul de la Trianon, astfel că Fundația Gojdu rămânea în proprietatea Ungariei. Se invoca „realitatea contemporană”, adică posibila apartenență comună a României și Ungariei la Uniunea Europeană, ca și cum prin această aderare interesele naționale trebuiau șterse cu buretele. Referirea la reconcilierea franco-germană era neavenită, deoarece guvernele de la Paris și Bonn nu au luat acea decizie pe baza cedării unor bunuri naționale ale unui stat către celălalt stat.

Acordul din 20 octombrie 1995 a generat ample proteste din partea mai multor instituții și organizații din România, a opiniei publice în general. Fundația Gojdu cu sediul la Sibiu a anunțat că va continua procesul intentat sectorului VII din Budapesta pentru a intra în posesia bunurilor sale aflate în Ungaria. La rândul său, Academia Română, printr-un comunicat, solicita

⁷ HotNews.ro, 20 februarie 2013

„respectarea prevederilor stipulate în testamentul din 1869 de Emanuil Gojdu, Fundația instituită sub numele său fiind una de natură privată, asupra căreia nici o autoritate, fie chiar statală, nu poate interveni, nu o poate anula din punct de vedere juridic și nu poate dispune în vreun fel de patrimoniul lăsat națiunii române de proprietarul acesteia”⁸.

Acestor critici le-a replicat Teodor Baconski, secretar de stat în Ministerul Afacerilor Externe al României, care într-un articol publicat în revista „Dilema”, a susținut:

„Unu: Ne facem de rușine în fața partenerului european care e Ungaria. Bucureștiul poate să apară într-o lumină neserioasă, care îi va dezamăgi pe moderați și îi va inflama pe extremiști.

Doi: Fundația sibiană Gojdu va trebui să găsească sute de mii de euro pentru a deschide procesul internațional și să aibă, vreo 5 - 10 ani, răbdarea necesară pentru ca aceasta să ajungă la un verdict (potențial negativ).

Trei: Absența unei soluții va întuneca perspectiva Curților Gojdu de a servi realmente, grație unui calendar de evenimente culturale majore, la substanța împăcării dintre România (viitor stat membru UE) și Ungaria, vecinul care ne-a ajutat cel mai mult pe calea integrării europene.

Patru: Relația dintre BOR și guvernul actual va primi o lovitură care o va îmbolnăvi, spre detrimentul ambelor părți, de suspiciune și resentiment”⁹.

Din această „motivație” se poate lesne constata că preocuparea secretarului de stat nu era apărarea intereselor poporului român, ci grija că „ne facem de rușine în fața partenerului european care e Ungaria”. Respectivul diplomat nu-și punea problema dacă nu cumva guvernul de la Budapesta se făcuse „de rușine” în fața a 22 de state, de pe patru continente (Europa, America, Asia, Africa), cu care semnase Tratatul din 4 iunie 1920, întrucât nu respecta prevederile acestuia.

Teodor Baconski era îngrijorat că, prin respingerea ordonanței de urgență, vor fi dezamăgiți „moderații” și se vor inflama „extremiștii”. O lozincă la modă în anii 1990 - 2000, care s-a dovedit a fi îndreptată împotriva intereselor poporului român. Secretarul de stat se făcea că nu cunoaște realitatea, știută inclusiv la Bruxelles, și anume că cel mai virulent naționalism din statele europene era promovat tocmai de Ungaria, al cărei guvern era condus de Victor Orban.

⁸ <https://academiaromana.ro/com/2006>

⁹ <https://www.dw.com/ro/acordul-privind-fundatia-gojdu>